

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เกษักรหญิงสำลี ใจดี

ผู้บุกเบิกงานเภสัชศาสตร์สังคม ตอนที่ 1: งานเภสัชศาสตร์ศึกษา

รูปที่ 1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เกษักรหญิงสำลี ใจดี เมื่อครั้ง
รับปริญญาเภสัชศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในปี พ.ศ.
2551 จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เกษักรหญิงสำลี ใจดีเป็น
บุคคลสำคัญของวิชาชีพเภสัชกรรม ผลงานที่โดดเด่นเป็นที่
ประจักษ์ชัดทำให้ท่านได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางใน
ระดับประเทศและระดับสากลในหลายด้าน อาทิเช่น การ
บุกเบิกให้มีการสอนและวิจัยทางด้านเภสัชศาสตร์สังคมใน
ประเทศไทย การต่อสู้เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและ
สุขภาพ การประยุกต์ใช้การแพทย์แผนไทยและการแพทย์
พื้นบ้านเพื่อดูแลสุขภาพ การผลักดันให้เกิดนโยบาย
แห่งชาติด้านยา และการต่อสู้เพื่อการเข้าถึงยาของคนไทย

อาจารย์สำลีเป็นครู นักวิชาการผู้มุ่งมั่นเพื่อสังคม
และนักเคลื่อนไหวที่อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงสำคัญใน
วงการสาธารณสุข อาจารย์ได้รับเชิญเป็นวิทยากร
ผู้ทรงคุณวุฒิ และกรรมการทางสาธารณสุขจำนวนมากทั้ง
ในทั้งในภาครัฐและเอกชน อาจารย์เป็นต้นแบบที่มีผู้
ดำเนินตามและต่อยอดทำงานในด้านต่าง ๆ จนก่อให้เกิด
ประโยชน์อย่างอเนกอนันต์ต่อวงการศึกษเภสัชศาสตร์
วิชาชีพเภสัชกรรม วิชาชีพด้านสุขภาพอื่น การแพทย์แผน
ไทย ผู้ด้อยโอกาสในสังคม ตลอดจนถึงสังคมไทยโดยรวม
อาจารย์สำลีเพียบพร้อมด้วยคุณธรรมจริยธรรม เปี่ยมล้น
ด้วยความดีงาม ดำรงตนอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรีแห่ง
วิชาชีพ จึงสมควรได้รับการยกย่องให้เป็นแบบอย่างที่ดี
งาม วารสารเภสัชกรรมไทยจึงขอสดุดีคุณความดีของ
อาจารย์สำลีด้วยการเผยแพร่ประวัติของท่านในวารสารปีที่
12 พ.ศ. 2563 ข้อมูลต่าง ๆ ได้มาจากหนังสือมุขิตาจิตของ
อาจารย์เนื่องในโอกาสที่ท่านได้รับปริญญาเภสัชศาสตร
ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คำ
สัมภาษณ์ของอาจารย์สำลีที่ ให้กับ Way Magazine และ
ข้อมูลต่าง ๆ ที่ปรากฏทางอินเทอร์เน็ต

ก่อนเข้าเรียนเภสัชศาสตร์

อาจารย์สำลีเป็นลูกชานาจากจังหวัดสุพรรณบุรี
ท่านมีพี่น้อง 5 คนเป็นหญิง 4 และชาย 1 ท่าน เมื่อเรียน
จบชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 จากโรงเรียนวัดใกล้เคียงบ้าน ท่าน
ย้ายมาเรียนต่อในย่านธนบุรีในกรุงเทพฯ ต่อมาได้ศึกษา
ต่อในสาขาการบัญชีที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ไม่ชอบ
ในบางรายวิชา จึงสอบเข้ามหาวิทยาลัยอีกครั้งและได้เรียน
ที่คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“จริง ๆ แล้ว ที่แรกไม่ได้อยากเลือกเภสัชฯ นะ
อยากเรียนวารสารศาสตร์มากกว่า แต่พอบอกว่า ควรจะ
สอบต่อมรคก คือที่บ้านปู่ทวดเป็นหมอพื้นบ้าน เวลาเข้า
บ้านที่ จะหอมฟุ้งทั้งบ้านเลย เราก็เลยมีหน้าที่สอบต่อการ
ช่วยชีวิตคนต่อไป....แต่ปีก่อนหน้านั้น สอบได้บัญชี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรียนอยู่ครึ่งเทอม ก็ทนเรียน
ไม่ได้ สอบวิชาบัญชี....อยู่ในเกณฑ์ที่พอ 20 เปอร์เซนต์
แรกของชั้นปี แต่สอบตกอยู่ 1 วิชา คือวิชาเลขานุการ.....
เพราะข้อสอบเขาสั่งให้แสดงความเห็นว่า เป็นเลขานุการ
คุณควรจะทำอะไร ต้องเก็บความลับ รวมทั้ง
มุสาด้วย ต้องออเซาะเจ้านาย เราจับไม่ได้มันผิดศีลธรรม ก็
เลยเขียนต่ำลงไปข้อสอบ แล้วก็เลยเลิกเรียน....พักเรียน
ไปครึ่งปีเพื่อตัวเอง สอบเข้ามหาวิทยาลัยใหม่ คราวนี้
เลือกแพทย์และเภสัชฯ เป็นอันดับ 2 ก็ได้ เภสัชฯ”

ครอบครัวของอาจารย์ได้อบรมบุตรหลานด้วย
แนวคิดที่ก้าวหน้า ในวัยเยาว์ อาจารย์ถูกอบรมให้รักการ
อ่านทำให้อาจารย์รู้เรื่องราวรอบตัวกว้างขวางมากกว่า
เนื้อหาวิชาที่เรียนในชั้น ทั้งยังถูกสอนให้เชื่อว่า ไม่มีอะไรที่
ผู้หญิงทำไม่ได้แม้ในยุคนั้นที่ชายมีบทบาทหลักแทบทุก
เรื่องในสังคม สิ่งเหล่านี้ซึ่งช่วยหล่อหลอมอาจารย์สำลีให้

รูปที่ 2. อาจารย์สำลีรับรางวัล “คนดีของของแผ่นดิน” จากสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2554

เป็นนักคิดทางสังคมผู้มุ่งมั่นและไม่ย่อท้อในการต่อสู้กับความไม่เป็นธรรม ด้วยความรอบรู้ในสถานการณ์บ้านเมืองและการมีความมั่นใจทำให้อาจารย์ได้รับทุนเรียนต่อในระดับปริญญาโทจากมูลนิธิ Rockefeller อาจารย์เคยให้สัมภาษณ์ว่า

“.....เป็นคนทีอ่านเยอะ อ่านหนังสือพิมพ์ตอนนั้นก็มียู 2-3 ฉบับ เช่น สยามรัฐ ทั้งรายวัน รายสัปดาห์.... หนังสือในห้องสมุดเรา อ่านหมดแล้วไม่มีอะไรเหลือ เรื่องอ่านหนังสือเป็นเรื่องที่บ้านอาจารย์เน้นมาก ที่บ้านอาจารย์เขาสอนแบบไม่มีอะไรที่ผู้หญิงทำไม่ได้ เพราะผู้หญิงมีความอดทนมากกว่า

เพราะฉะนั้นเมื่ออาจารย์อ่านหนังสือหมด ก็เลยทำให้คุยกับใครไม่รู้เรื่อง ต้องคุยกับครู แต่บางคนนะที่รู้เรื่อง....อาจารย์ประดิษฐ์ หุตะกุล ก็คุยการเมือง ตอนนั้นก็คุยได้อยู่ไม่กี่คน ตอนที่ไปสอบทุนปริญญาโท อาจารย์จาก Rockefeller มาเพื่อสัมภาษณ์เด็กชิงทุน พอตีเพื่อนร่วมชั้นของอาจารย์ เขาเป็นนักเรียนเหรียญทอง เข้าสัมภาษณ์อาจารย์เขาบอกว่า ทำไมนักเรียนเหรียญทองตอบไม่ได้ พออาจารย์เข้าไป คะแนนเราก็ค่อนข้างแย่เนะ เมื่อเทียบกับนักเรียนเหรียญทอง สิ่งที่เขาถาม เป็นเรื่องสถานการณ์บ้านเมือง คุยการเมือง คุยเรื่องงบประมาณ คุยเรื่องแนวโน้มของสังคม อาจารย์ก็คุยได้หมดทุกประเด็น เขาชอบมาก ถามว่า Why do you know everything? Why do you have a dozen Ds? เกรด D เต็มไปหมด ก็เลยได้ทุน”

การทำงานในตำแหน่งอาจารย์

อาจารย์สำลีสำเร็จการศึกษาเภสัชศาสตรบัณฑิตจากคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในปีพ.ศ. 2510 และสำเร็จการศึกษาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา

วิชาสรีรวิทยาจากคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหิดล ด้วยทุนจากมูลนิธิ Rockefeller

ในปี พ.ศ. 2512 อาจารย์สำลีรับราชการในตำแหน่งอาจารย์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ต่อมาในปี พ.ศ. 2515 ย้ายมาเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาสรีรวิทยา หลักสูตรเภสัชศาสตรมหาบัณฑิต คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาสรีรวิทยา 2 ครั้งในปี พ.ศ. 2522-2524 และปี พ.ศ. 2536-2540 อาจารย์รับราชการจนเกษียณเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2545 หลังจากเกษียณอายุราชการอาจารย์ยังคงได้รับเชิญให้เป็นอาจารย์พิเศษที่คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะเภสัชศาสตร์ทั่วประเทศ ทั้งยังคงทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้คนไทยมีสุขภาพที่ดีจนกระทั่งแม้ “วันสุดท้าย” ของอาจารย์

การบุกเบิกการศึกษาและวิจัยเภสัชศาสตร์สังคม

อาจารย์เป็นผู้นำในการสอนและการวิจัยด้านเภสัชศาสตร์สังคมในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 โดยบุกเบิกงานวิจัยด้านเภสัชชุมชนเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2519 ในโครงการการใช้ยาของชุมชนโดยทุนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและงานวิจัยต่อมาอีกมากมาย และได้นำผลงานมาบูรณาการกับศาสตร์ที่เกี่ยวข้องจนพัฒนาการสอนเภสัชศาสตร์สังคมขึ้น โดยริเริ่มการสอนวิชาเภสัชกรกับอนามัยชุมชนและวิชาเภสัชกรรมชุมชนเป็นวิชาเลือกสายวิชาชีพในปี 2530 ต่อมาเปลี่ยนชื่อวิชาเภสัชกรกับอนามัยชุมชนเป็นวิชาเภสัชสาธารณสุข ต่อมาพัฒนาเป็นวิชาของกลุ่มสาขาวิชาเภสัชศาสตร์สังคม

ท่านจัดตั้งหน่วยวิชาการเภสัชศาสตร์สังคมในปี พ.ศ. 2533 และจัดตั้งหน่วยปฏิบัติการวิจัยเภสัชศาสตร์สังคมในปี พ.ศ. 2535 และโครงการจัดตั้งภาควิชาเภสัชศาสตร์สังคมในปี พ.ศ. 2538 รวมทั้งพัฒนาหลักสูตรปริญญาโทและเอกสาขาเภสัชศาสตร์สังคมและการบริหารแนวคิดเภสัชศาสตร์สังคมแพร่กระจายและถูกใช้ในคณะเภสัชศาสตร์ของมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ ส่งเสริมให้เกิดภาควิชาเภสัชกรรมชุมชนหรือเภสัชศาสตร์สังคม หรือเภสัชศาสตร์สังคมและการบริหารทั่วประเทศ

โครงการจัดตั้งภาควิชาเภสัชศาสตร์สังคม

ที่มาของพัฒนาดังกล่าวเกิดจากการที่อาจารย์สำลีไม่ชอบสอนแต่ในห้องเรียน แต่ชอบพานิสิตไปทำค่ายอาสาในชนบท ในช่วงแรก พ.ศ. 2513-2515 เป็น

รูปที่ 3. เอกอภิศณการแต่งตัวของอาจารย์สำลี คือ ชุดเสื้อแขนยาวสีขาวและกระโปรงยาว

ค่ายบำเพ็ญประโยชน์ในลักษณะการสร้างสิ่งก่อสร้าง เช่น สถานที่อ่านหนังสือ โรงเรียน ศาลาวัด สะพาน และการช่วยสอนหนังสือนักเรียนในชนบท แต่ในระยะหลัง 14 ตุลาคม 2516 อาจารย์เริ่มปฏิบัติความคิด โดยทำให้ค่ายสาธารณสุขที่ร่วมกันจัดทำระหว่างคณะแพทยศาสตร์ เภสัชศาสตร์ และทันตแพทยศาสตร์ เป็นการเข้าไปศึกษาสภาพปัญหาสุขภาพและการใช้ยา ทั้งนี้เพื่อให้นิสิตได้เรียนรู้ความเป็นไปของสังคมไทยนอกห้องเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ยาที่ผิดจากความไม่รู้ ความยากจน และการเอาเปรียบของผู้ผลิตและขายยา อาจารย์เล่าว่า

“พบชาวบ้านกินยาชุด ยาซอง แก้วปวดเมื่อยกันมาก เช่น หัวใจ บวดหาย (เป็นยาสูตรผสม ประกอบด้วย aspirin, phenacetin และ caffeine) แล้ว ทั้งช่องไว้เคลื่อนคันทา โดย “กินดิบ” คือ...ฉีกซองแล้วกรอกผงใส่ปากกลืนเลยโดยไม่กินน้ำ....เป็นโรคกระเพาะ กระเพาะทะลุ เลือดจาง ยังพบคนไม่มีเงินซื้ออีกเก็บเอาซองมาเลีย อยากยาติดยา ก็ต้องมาวิเคราะห์ว่าทำไมถึงติดยานี้กันมากนัก”

ประสบการณ์ดังกล่าว ทำให้อาจารย์สำลี เพื่อนอาจารย์ร่วมอุดมการณ์ และลูกศิษย์เห็นว่า หลักสูตรเภสัชศาสตร์ขณะนั้นไม่เหมาะสมกับปัญหาสุขภาพและยาของคนไทย และเริ่มเกิดการพัฒนาการสอนในสาขาเภสัชศาสตร์สังคมในประเทศไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

การสอนเภสัชจริยศาสตร์

อาจารย์เป็นผู้บุกเบิกการสอนด้านจริยธรรมแห่งวิชาชีพเภสัชกรรมในประเทศไทยโดยผลักดันให้มีการสอน

ในหลักสูตรอย่างเป็นรูปธรรม รวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องด้วยการวิจัย และพัฒนาการสอนแบบกรณีศึกษา ผลงานของอาจารย์เป็นที่ประจักษ์ อาจารย์ได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษในหัวข้อจริยธรรมแห่งวิชาชีพของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ อาจารย์ได้สนับสนุนการจัดทำพระราชบัญญัติวิชาชีพเภสัชกรรมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 ตลอดจนร่วมมือขับเคลื่อนให้มีการจัดประชุมสมัชชาเภสัชกรรมไทยครั้งที่ 1 วันที่ 8-9 ธันวาคม พ.ศ. 2536

“ในแง่ความเป็นครู เราตั้งใจสร้างลูกศิษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นอกจากถ่ายทอดศิลปวิทยาการความรู้ให้ไปทำมาหากิน จนเป็นบัณฑิตแล้ว ก็อยากสร้างให้เขาเป็นบัณฑิตที่แท้ ที่ออกไปดำเนินชีวิตอย่างดีงามด้วย นี่ถือเป็นหน้าที่ปกติที่ทำอยู่ตลอดชีวิต ตั้งแต่สมัยที่มหาวิทยาลัยไม่ค่อยให้ความใส่ใจเรื่องจริยธรรม ก็คุยเรื่องนี้กันมาก มีข้อเสนอตอนปรับปรุงหลักสูตรเภสัช ปี 26-27 ให้เพิ่มเรื่องจริยธรรมในหลักสูตร ตอนนั้นถกเถียงกันว่าเรื่องจริยธรรมสอนกันได้หรือไม่ เราว่าทำไมจะสอนไม่ได้..... สุดท้ายก็ตกลงให้มีการสอนจริยธรรม 1 หน่วยกิตในหลักสูตร ให้นำหนักน้อยนิด.....คนเป็นครูควรจะสอนให้นิสิตนักศึกษาได้เรียนรู้เรื่องของเพื่อนมนุษย์ที่ยากจน ให้มองทุกคนเหมือนญาติ เป็นพ่อแม่ คุณรักษาญาติพี่น้องตัวเองอย่างไร ก็ควรรักษาผู้อื่นอย่างนั้นเหมือนกัน ทำได้อย่างนี้ก็ไม่มีปัญหาจริยธรรม.....”

เอกสารอ้างอิง

1. Editorial Board of Way Magazine. Strong Woman in pharmacy: Associate professor Sumlee Jaidee [online]. 2009 [cited Jun 12, 2019]. Available from: waymagazine.org/interview-samlee-jaidee/
2. Thaitribune. Passed away Sumlee Jaidee, the ideological commander of pharmacists “Right way is not the one at the middle but on the righteousness” [online]. 2019 [cited Jun 13, 2019]. Available from: www.thaitribune.org/contents/detail/378?content_id=35107&rand=1554715317
3. Social Pharmacy Research Unit, Drug Study Group, Project for Establishing Social Pharmacy Department, and Rural Pharmacy Foundation. Assistant professor Sumlee Jaidee, honorable doctoral degree in pharmacy on July 10, 2008. n.p.; 2008.